

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
W LICEUM I TECHNIKUM
– ZAKRES PODSTAWOWY

7 MINILEKCJI OBYWATELSKICH

**materiały zawarte w niniejszej lekcji mogą
być wykorzystywane lub rozpowszechniane
jedynie w celach edukacyjnych
oraz wyłącznie
z notą o prawach autorskich
i ze wskazaniem źródła**

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

LEKCJA 3

JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

NA TEJ LEKCJI:

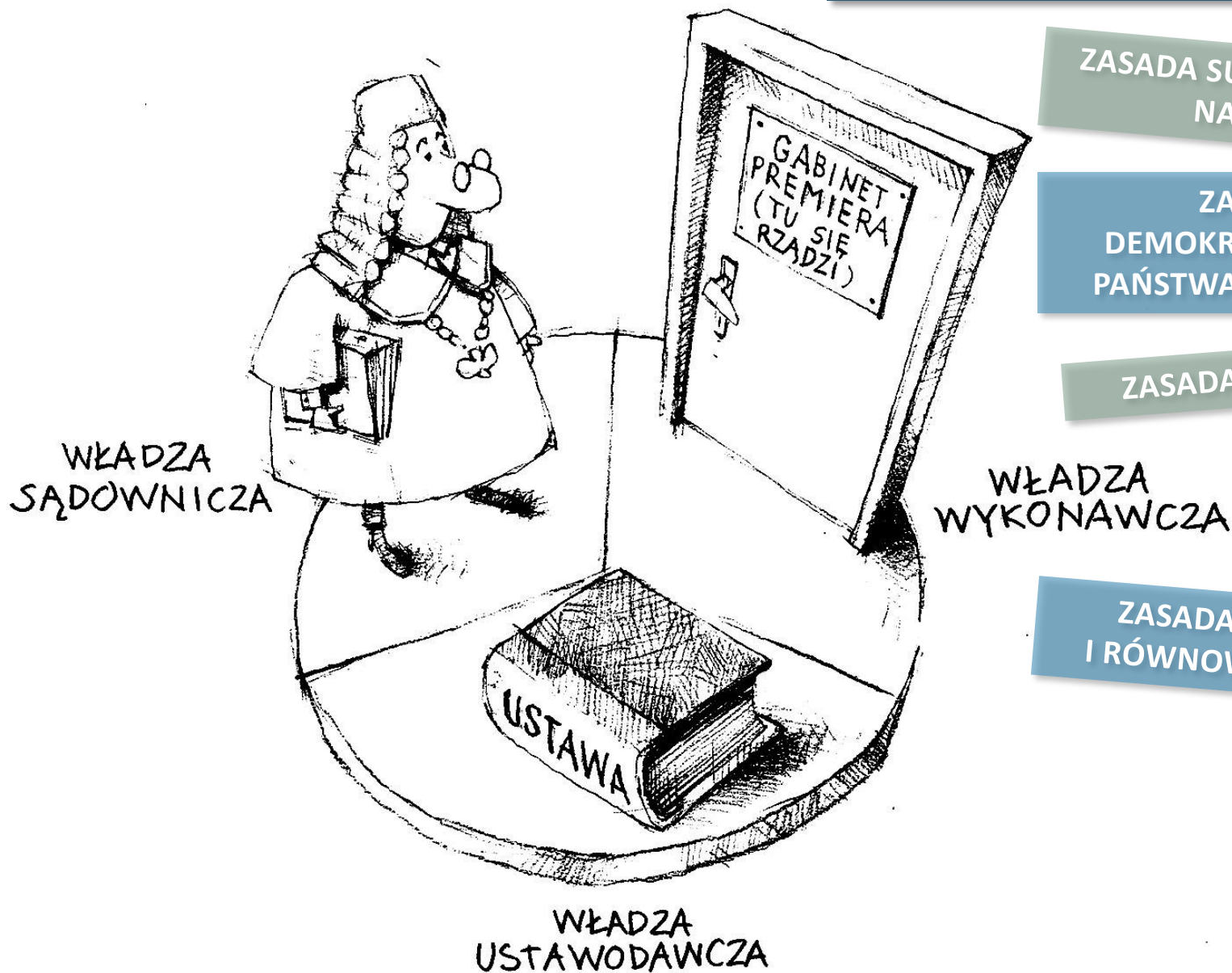
- dowiesz się, jakie funkcje pełni polski parlament oraz jak działa
- jakie są najważniejsze kompetencje Sejmu i Senatu
- poznasz procedurę uchwalania ustawy w parlamencie
- wyjaśnisz, na czym polega immunitet materialny i formalny posła

SŁOWNICZEK OBYWATELSKI

- władza ustawodawcza • parlament • Sejm • Senat • mandat wolny • immunitet • kworum • komisja parlamentarna • marszałek Sejmu (Senatu)
- posiedzenie plenarne • komisje zwyczajne, nadzwyczajne i śledcze • kluby i koła poselskie • koalicja • opozycja •

PRZYPOMNIJ SOBIE

ZASADA SUWERENNOŚCI
NARODU

ZASADA
DEMOKRATYCZNEGO
PAŃSTWA PRAWNEGO

ZASADA LEGALIZMU

ZASADA PODZIAŁU
I RÓWNOWAGI WŁADZ

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

PARLAMENTY

PYTANIA I ZADANIA

Pracując w parach, postarajcie się wymienić jak najwięcej informacji o polskim parlamencie, a następnie je uporządkujcie. Czy jest on jedno-, czy dwuizbowy? Według jakich zasad jest wybierany? Ilu posłów liczy Sejm, a ilu senatorów Senat? Kto sprawuje obecnie funkcję marszałka Sejmu, a kto jest marszałkiem Senatu? Czy w innych krajach też istnieją parlamenty? W jakich?

W KILKU ZDANIACH O PARLAMENCIE

PARLAMENT TO...

JEDNO- CZY DWUIZBOWY?

PARLAMENT TO...

- we współczesnych demokracjach jest jednym z najważniejszych **organów państwa**
- wybierany jest w wyborach powszechnych na określony czas, czyli **kadencję** (najczęściej cztery lub pięć lat)
- nazywany jest często **zgromadzeniem przedstawicielskim** – tworzą go wybrani w wyborach powszechnych przedstawiciele ludu
- uważany jest za reprezentację narodu, przez co posiada silną **legitymację demokratyczną** – upoważniony jest więc do stanowienia i modyfikacji ustroju państwa.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

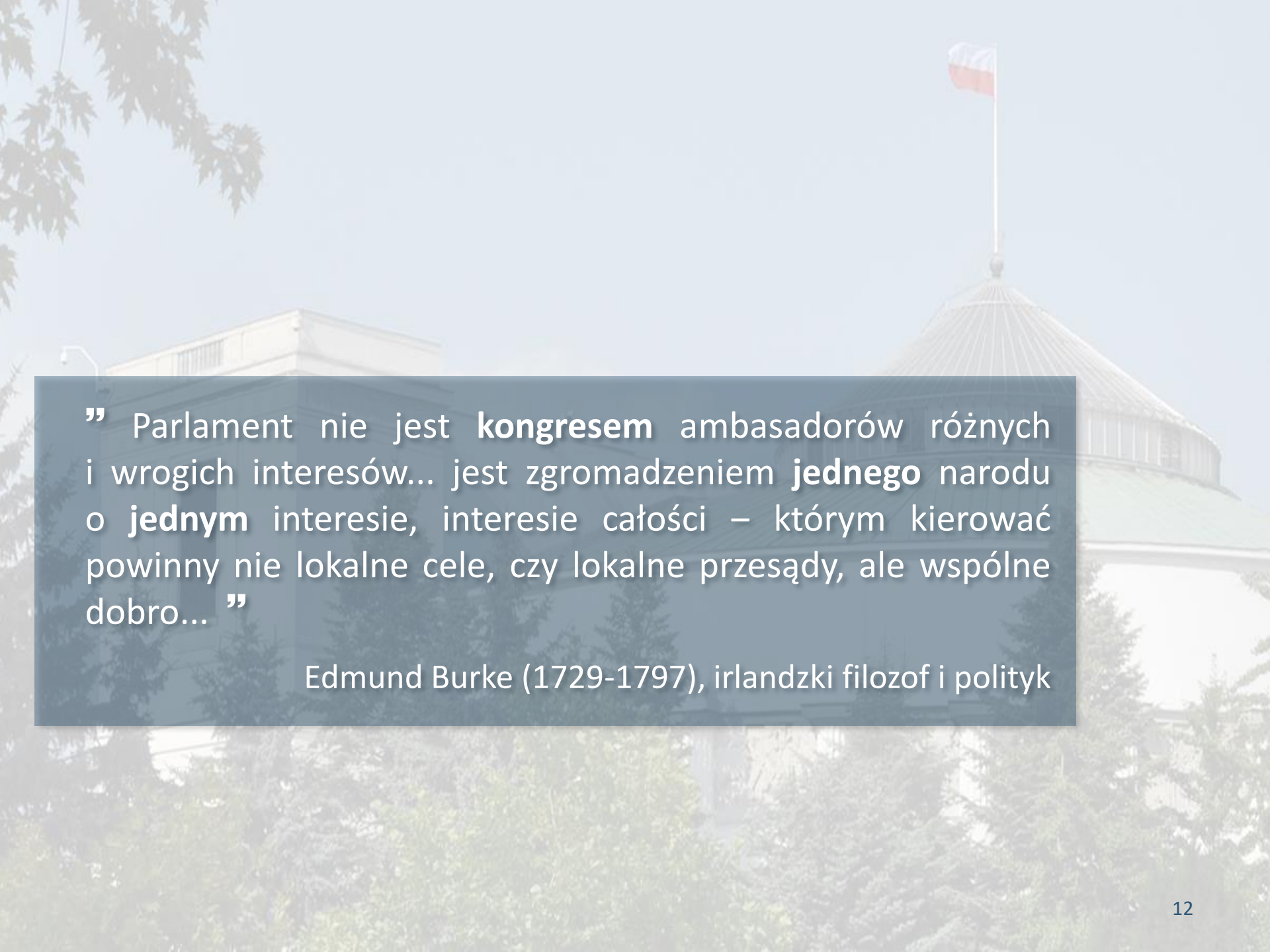
MINILEKCJA OBYWATELSKA

JEDNO- CZY DWUIZBOWY?

- parlamenty **dwuizbowe** działają w większości państw na świecie
- izby noszą różne nazwy – w Stanach Zjednoczonych to Senat i Izba Reprezentantów, w Wielkiej Brytanii Izba Lordów i Izba Gmin, w Niemczech Bundesrat i Bundestag
- izby mogą mieć równie duże uprawnienia (tak dzieje się np. w Stanach Zjednoczonych), ale częściej większe uprawnienia posiada izba niższa
- parlamenty **jednoizbowe** występują rzadziej, np. w Szwecji, Portugalii, Izraelu i na Węgrzech.

Budynek parlamentu w Budapeszcie. Sprawdź w sieci, dlaczego wielu obserwatorów życia politycznego zastanawia się, czy Węgry to nadal demokracja konstytucyjna.

” Parlament nie jest **kongresem** ambasadorów różnych i wrogich interesów... jest zgromadzeniem **jednego** narodu o **jednym** interesie, interesie całości – którym kierować powinny nie lokalne cele, czy lokalne przesady, ale wspólne dobro... ”

Edmund Burke (1729-1797), irlandzki filozof i polityk

PARLAMENT OD WEWNĄTRZ

NASZ PARLAMENT

ORGANY SEJMU I SENATU

FUNKCJE PARLAMENTU

JAK DZIAŁA SEJM?

KOMPETENCJE SEJMU I SENATU

TRZY WIĘKSZOŚCI

Art. 95. Władzę ustawodawczą w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sejm i Senat.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

NASZ PARLAMENT

- parlament dwuizbowy, w którym **Sejm** to izba niższa, a **Senat** – izba wyższa
- Sejm składa się z 460 posłów, a Senat ze 100 senatorów, którzy są wybierani w wyborach powszechnych
- **kadencja** Sejmu i Senatu trwa **cztery lata**, po czym rozpoczyna się i kończy dla obu izb w tym samym czasie
- pierwsze posiedzenie Sejmu zwołuje prezydent – wyznacza **marszałka seniora** spośród najstarszych posłów
- marszałek senior przewodniczy pierwszemu posiedzeniu, w czasie którego posłowie składają ślubowanie i wybierają marszałka Sejmu.

Art. 104 pkt 2. Uroczyście ślubuję rzetelnie i sumiennie wykonywać obowiązki wobec Narodu, strzec suwerenności i interesów Państwa, czynić wszystko dla pomyślności Ojczyzny i dobra obywateli, przestrzegać Konstytucji i innych praw Rzeczypospolitej Polskiej. Ślubowanie może być złożone z dodaniem zdania: Tak mi dopomóż Bóg.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

ORGANY SEJMU I SENATU

- pracami izb parlamentu kierują odpowiednio **marszałek Sejmu** i **marszałek Senatu**, którzy zwykle mają kilku zastępców – **wicemarszałków**
- marszałek i wicemarszałkowie tworzą **Prezydium Sejmu (Senatu)**, które m.in. uczestniczy w ustalaniu planu prac izby i ocenia zgodność z prawem projektów ustaw i uchwał
- innym organem jest **Konwent Seniorów**, w którego skład oprócz marszałka i wicemarszałków wchodzi liderzy wszystkich klubów.

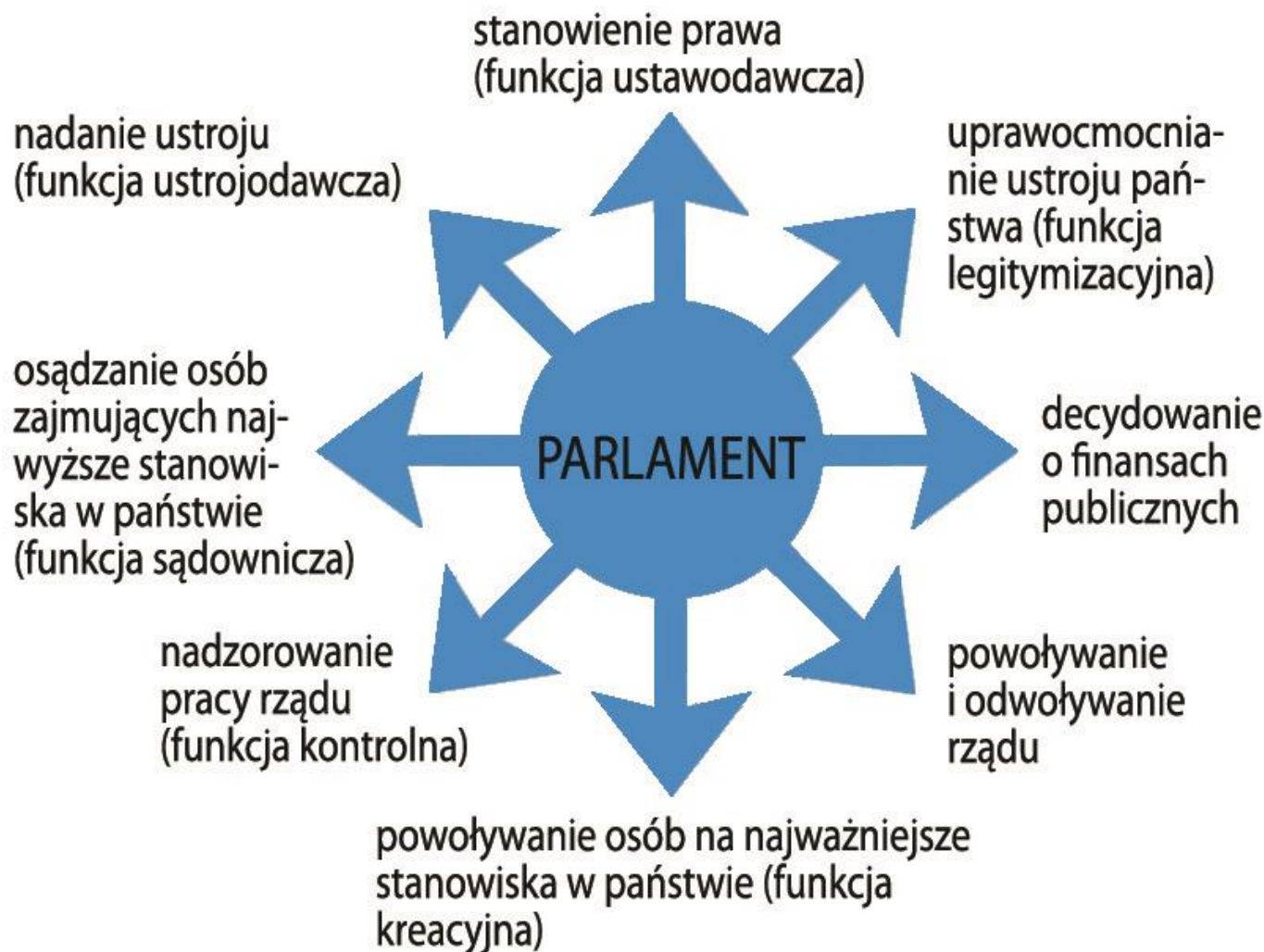
DO LASKI MARSZAŁKOWSKIEJ

W dawnej Rzeczypospolitej laska z ozdobną głowicą była oznakiem władzy, dostojęstwa i godności, przewodzenia w radzie, sejmie. Mówiono, że sejm odbył się „pod laską” tego lub tamtego marszałka. „Do laski projekt oddawać” znaczyło przedstawić projekt ustawy marszałkowi sejmu. W dzisiejszym Sejmie i Senacie marszałek uderza laską trzy razy o podłogę, aby otworzyć lub zamknąć obrady izby.

Na zdjęciu: Ozdobna głowica laski Marszałka Sejmu używana w latach 1989–1993, zaprojektowana przez Wacława Wojciechowskiego i Tadeusza Łopieńskiego

FUNKCJE PARLAMENTU

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

JAK DZIAŁA SEJM?

- na **posiedzeniach plenarnych** odbywają się debaty, w trakcie których prezentowane są projekty ustaw i uchwał, wymieniane argumenty za i przeciw, proponowane poprawki i uzupełnienia, przeprowadza się też głosowanie nad projektem
- większość prac legislacyjnych odbywa się w **komisjach sejmowych (senackich)**
- **komisje stałe** powoływane są na okres całej kadencji (np. Komisja Cyfryzacji), a **komisje nadzwyczajne** – do zbadania konkretnych spraw (np. KN do spraw deregulacji)
- do przeprowadzenia śledztw w jakiejś ważnej sprawie powoływana jest **komisja śledcza**
- Sejm i Senat, obradując wspólnie, działają jako **Zgromadzenie Narodowe**.

KOMETENCJE SEJMU I SENATU

SEJM

- wraz z Senatem może zmienić konstytucję
- uchwala ustawy, w tym budżet państwa
- wyraża zgodę na ratyfikację ważnych umów międzynarodowych, bierze udział w powoływaniu i odwoływaniu rządu
- kontroluje rząd przez zgłaszanie interpelacji i zapytań poselskich
- wybiera członków Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu, prezesów Narodowego Banku Polskiego i Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz część składu Rady Polityki Pieniężnej i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji
- zatwierdza wprowadzenie stanu wojennego lub wyjątkowego
- inicjatywę ustawodawczą ma grupa co najmniej 15 posłów.

SENAT

- wraz z Sejmem może zmienić konstytucję
- ma inicjatywę ustawodawczą
- może wprowadzać poprawki do ustawy uchwalonej przez Sejm lub wnosić o jej odrzucenie
- wyraża zgodę na ratyfikację umów międzynarodowych
- akceptuje lub odrzuca wybranych przez Sejm prezesa Najwyższej Izby Kontroli i Rzecznika Praw Obywatelskich
- wybiera część składu Rady Polityki Pieniężnej i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

SEJM CZY RZĄD?

PYTANIA I ZADANIA

Zastanów się, w których dziedzinach Sejm ma wyraźną przewagę nad rządem, a w których rząd posiada relatywną autonomię działania?

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

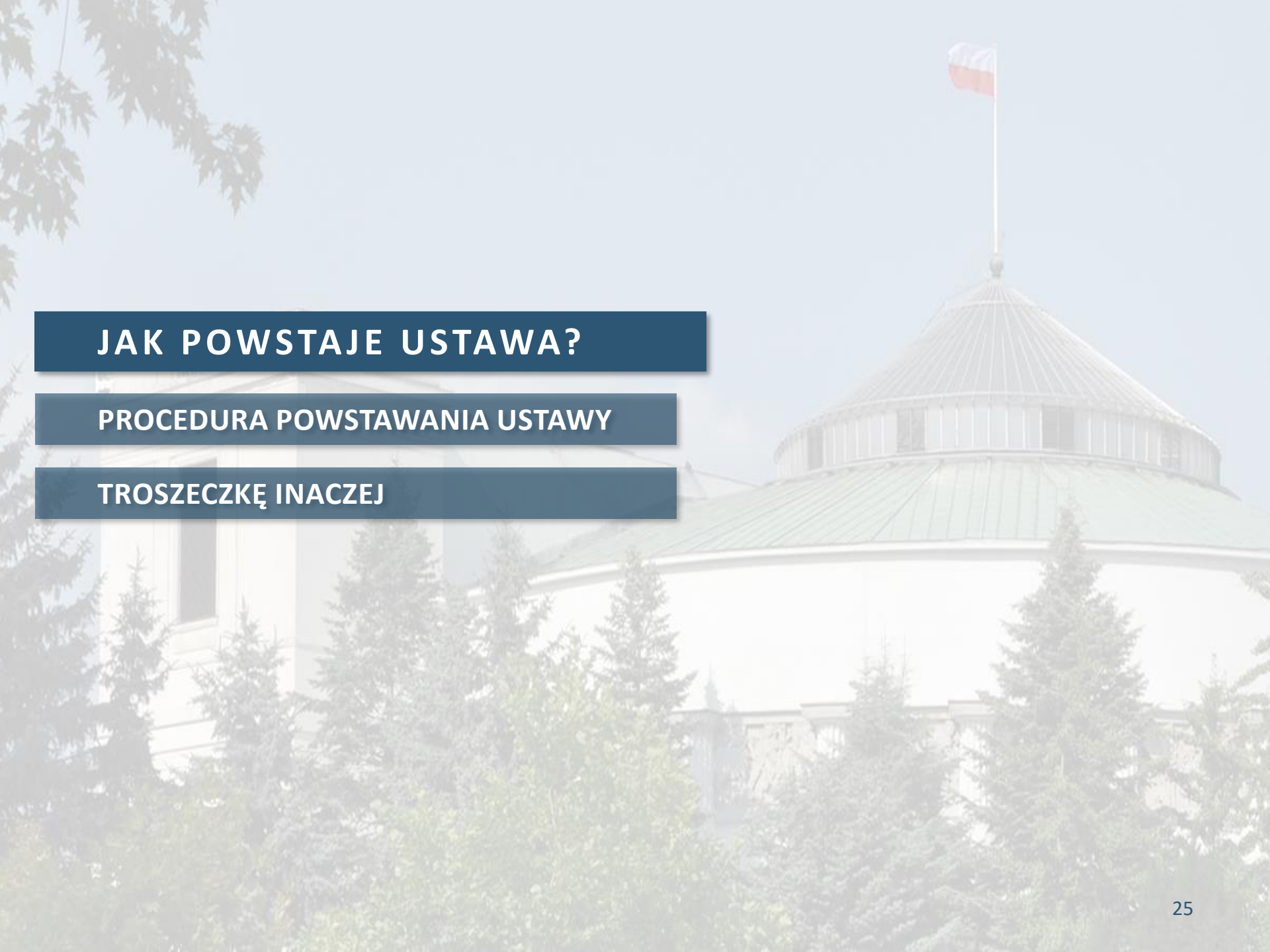
TRZY WIĘKSZOŚCI

W głosowaniach w parlamencie decyzje podejmowane są zawsze większością głosów. Istnieją trzy rodzaje większości:

- **większość zwykła** – gdy więcej osób głosuje za wnioskiem niż przeciw
- **większość bezwzględna** – gdy za wnioskiem opowiada się więcej niż połowa spośród biorących udział w głosowaniu (więcej jest głosów „za” aniżeli wszystkich głosów „przeciw”
i wstrzymujących się razem wziętych)
- **większość kwalifikowana** – gdy za wnioskiem opowiada się większość wyrażona ułamkiem (np. dwie trzecie lub trzy piąte) spośród biorących udział w głosowaniu.

Z WIZYTĄ W SEJMIE

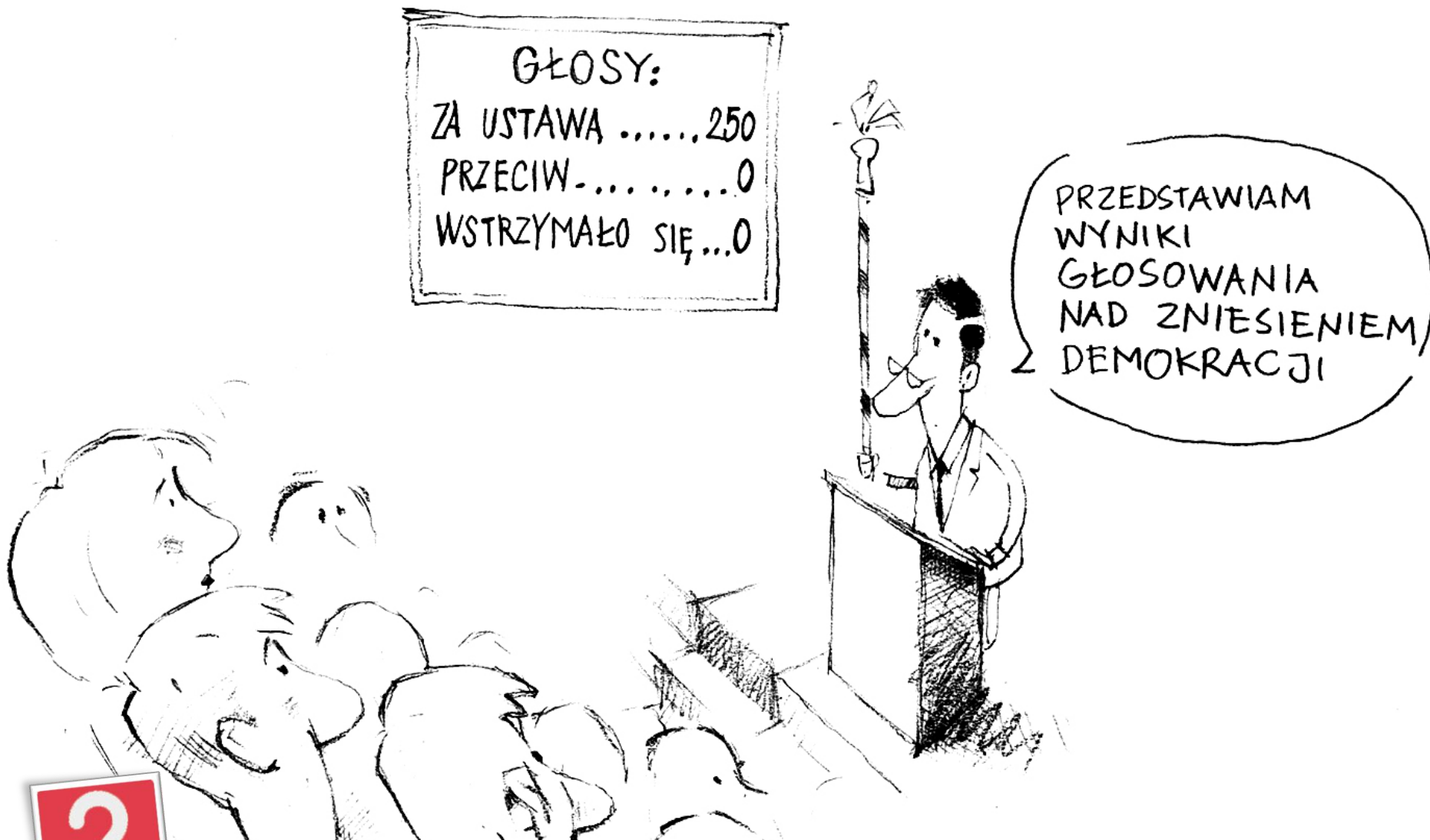
W latach 1925–1928 wzniesiono kompleks gmachów Sejmu i Senatu przy ul. Wiejskiej. Według projektu Kazimierza Skórewicza powstała wtedy górująca nad całością Sejmu półrotunda z salą obrad.

JAK POWSTAJE USTAWA?

PROCEDURA POWSTAWANIA USTAWY

TROSZECZKĘ INACZEJ

Przyjrzyj się ilustracji. W jaki sposób przedstawia autor głosowanie w Sejmie nad ważną ustawą? Na jakie kwestie zwraca uwagę?

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

JAK POWSTAJE USTAWA?

Zasadniczą rolę w uchwalaniu ustaw odgrywa parlament.

- **Inicjatywa ustawodawcza**, czyli prawo przekazywania parlamentowi projektu nowej ustawy, przysługuje:
 - grupie **posłów** (co najmniej 15)
 - **Senatowi**,
 - **rządowi**
 - **prezydentowi**.
- Projekt nowej ustawy mogą przedstawić także **obywatele**, jeśli zbiorą pod projektem co najmniej 100 tys. podpisów.

Incjatywa ustawodawcza – przedłożenie Sejmowi opracowanego projektu ustawy, dysponują nią: grupa 15 posłów, Senat, prezydent, Rada Ministrów, grupa 100 tys. obywateli; przesłanie projektu do marszałka Sejmu.

Pierwsze czytanie projektu ustawy (przeważnie odbywa się w komisjach sejmowych) – zaprezentowanie projektu i wstępna dyskusja.

Drugie czytanie projektu – zazwyczaj na posiedzeniu plenarnym Sejmu; możliwość zgłaszania poprawek.

Trzecie czytanie projektu – głosowanie nad przyjęciem lub odrzuceniem projektu.

Ustawa trafia do Senatu, może on w ciągu 30 dni zaakceptować ustawę, wniesć o jej odrzucenie lub też wprowadzić swoje poprawki i odesłać je do Sejmu.

Sejm głosuje nad **poprawkami Senatu**, może je odrzucić bezwzględną większością głosów.

Marszałek Sejmu przesyła ustawę do **prezydenta do podpisu**.

Prezydent w ciągu 21 dni może

podpisać ustawę i przekazać ją do opublikowania w Dzienniku Ustaw

skierować ustawę do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie jej zgodności z konstytucją

zgłosić weto i odesłać ustawę do Sejmu

Sejm może większością 3/5 odrzucić weto i wtedy prezydent musi podpisać ustawę i przekazać ją do opublikowania

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

TROSZECZKĘ INACZEJ

Procedura uchwalania **ustawy budżetowej** wygląda inaczej:

- prawo **inicjatywy ustawodawczej** ma tylko rząd
- Senat nie może zaproponować odrzucenia ustawy budżetowej
- prezydent nie ma **prawa weta**
- jeśli parlament nie uchwali ustawy budżetowej w ciągu czterech miesięcy od wniesienia projektu przez rząd, prezydent może (ale nie musi) rozwiązać Sejm.

Czym różni się procedura uchwalania ustawy budżetowej od procedury przyjmowania zwykłej ustawy? Opracuj krótką notatkę na ten temat.

POSŁEM BYĆ

KOGO REPREZENTUJE POSEŁ?

ROZKŁAD MIEJSC W SEJMIE

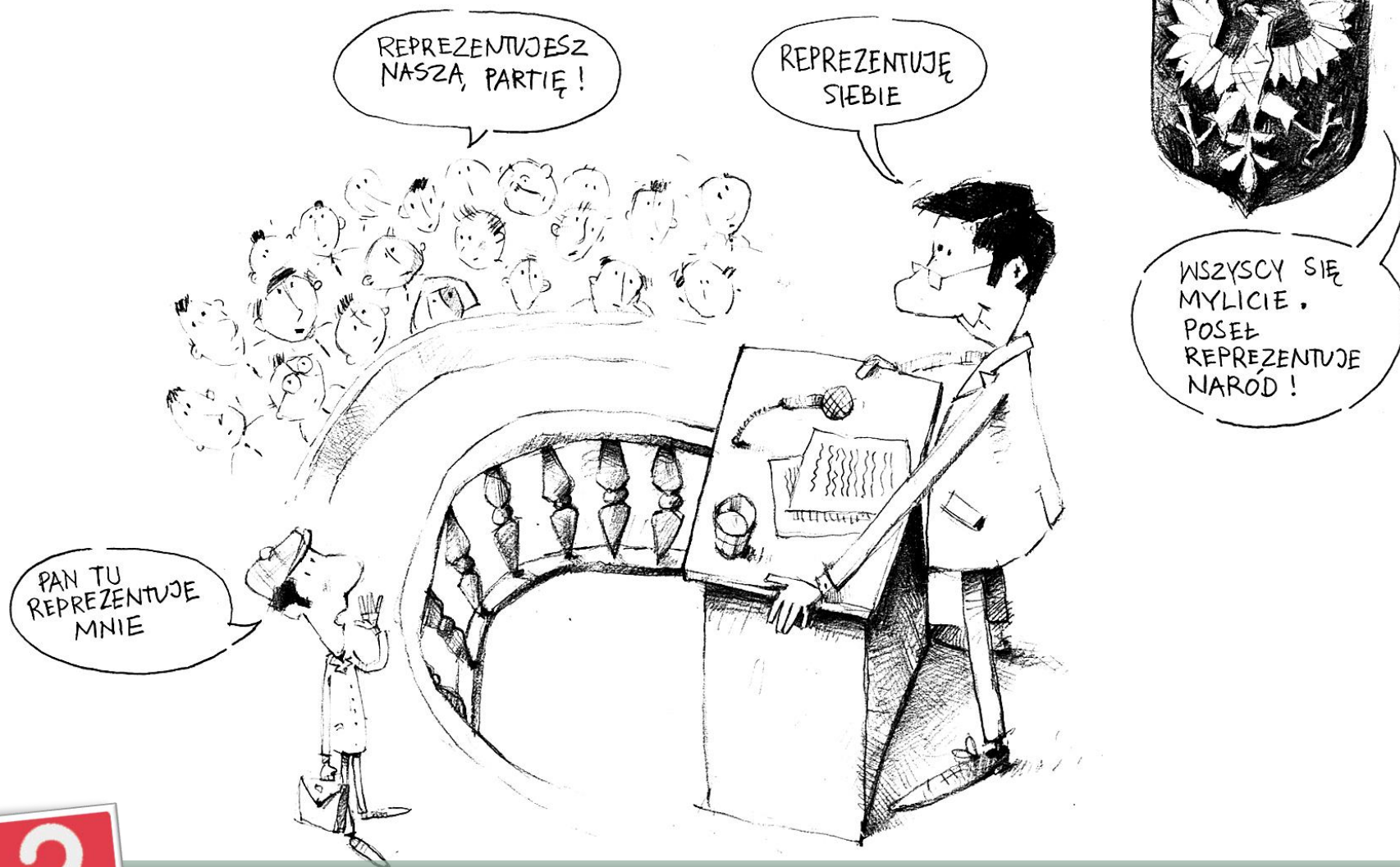
MANDAT WOLNY CZY IMERATYWNY?

KLUBOWE ŻYCIE PARLAMENTU

BYĆ W OPOZYCJI

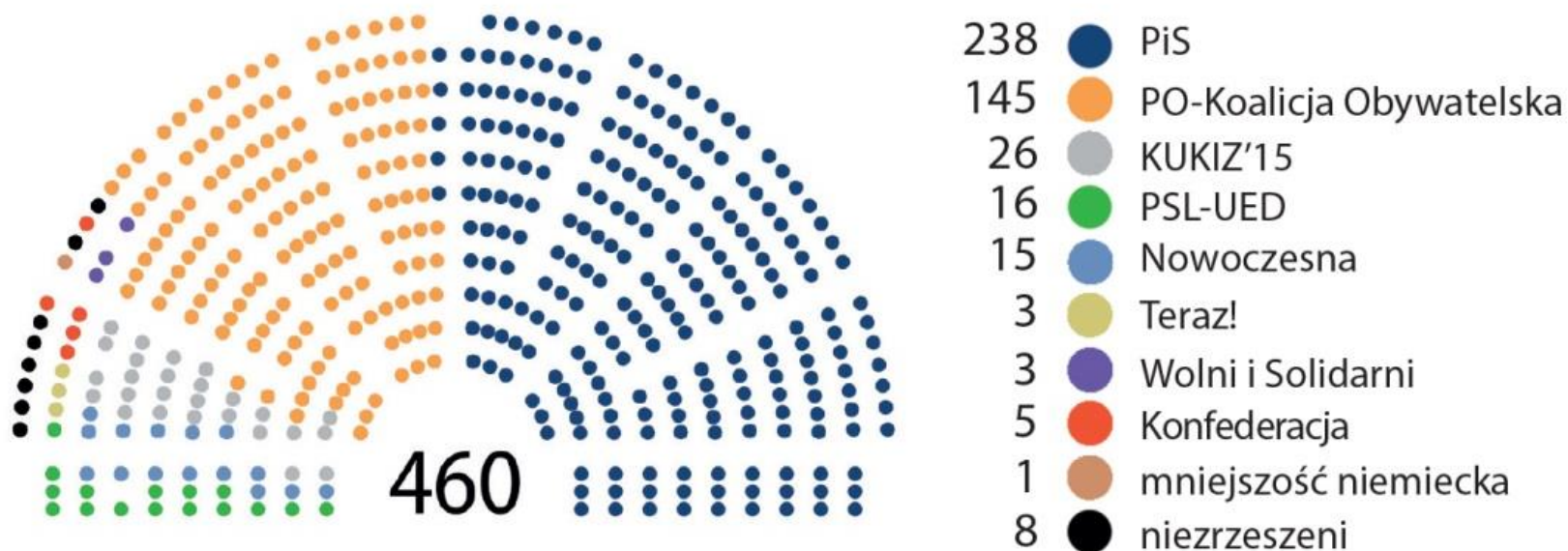
CZY POSŁA MOŻNA ARESZTOWAĆ?

KOGO REPREZENTUJE POSEŁ?

Przyjrzyj się ilustracji i rozstrzygnij, kogo właściwie reprezentuje poseł. Przywołaj odpowiedni artykuł w Konstytucji RP.

ROZKŁAD MIEJSC W SEJMIE VIII KADENCJI

Źródło: Opracowano na podstawie www.sejm.gov.pl [dostęp: 30 kwietnia 2019].

Oto jak wyglądał rozkład miejsc w Sejmie na początku kwietnia 2019 r. Przyjrzyj się legendzie schematu i wyjaśnij wszystkie skróty. Wyjaśnij, dlaczego posłowie z poszczególnych partii zasiadali na sali obrad w takim właśnie porządku.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

MANDAT WOLNY CZY IMERATYWNY?

- Parlamentarzysta nie jest związany instrukcjami swoich wyborców, a w swojej powinien kierować się interesami całego narodu (**zasada mandatu wolnego**). Wyborcy nie mogą też go odwołać przed upływem kadencji.
- **Wygaśnięcie mandatu** następuje wraz z upływem kadencji, stwierdzeniem nieważności wyborów, utratą wybieralności, wskutek orzeczenia Trybunału Stanu, zrzeczenia się swojej funkcji, naruszenia zasady łączenia mandatu z określonymi funkcjami lub stanowiskami, uzyskaniem mandatu europosła oraz w razie śmierci posła lub senatora.
- Z historii znamy inny rodzaj mandatu – **mandat imperatywny**. W I Rzeczypospolitej posłowie wybierani na sejmikach otrzymywali szczegółowe instrukcje, w jaki sposób mają głosować w Sejmie.

Zgodnie z polską konstytucją poseł jest reprezentantem całego narodu, powinien więc działać na rzecz dobra wspólnego całej wspólnoty. A może ten zapis jest niestuszny i byłoby lepiej, gdyby – jak w Rzeczypospolitej szlacheckiej – udzielać posłom dokładnych instrukcji, jak powinni głosować w konkretnych sprawach? Przedstaw swoje zdanie w tej sprawie.

Ilustracja: Jan Piotr Norblin, *Sejmik w kościele*, 1785.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

KLUBOWE ŻYCIE PARLAMENTU

- **klub poselski** może utworzyć grupa składająca się co najmniej z 15 posłów, do powołania **koła poselskiego** wystarczają 3 osoby
- kluby są najczęściej przedłużeniem partii politycznych (np. klub Prawa i Sprawiedliwości); wspólny klub tworzy też czasem kilka małych partii
- w klubach i kołach parlamentarzyści przygotowują własne projekty ustaw, ustalają wspólne stanowisko w rozpatrywanych przez Sejm sprawach
- czasem władze klubu wprowadzają **dyscyplinę klubową** w głosowaniu.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

BYĆ W OPOZYCJI

W funkcjonowaniu parlamentu zasadniczą rolę odgrywa podział na koalicję i opozycję:

- **koalicja rządowa** – sojusz klubów i kół w parlamencie, które tworzą rząd, wypracowują program i wspierają jego działania
- **opozycja** – tworzą ją te ugrupowania, które dążą do jego obalenia i przejęcia władzy
- w praktyce najważniejszym **kontrolerem działań rządu** jest opozycja – to do niej należy piętnowanie błędów rządu, krytykowanie proponowanych przez rządzących rozwiązań itp.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

CZY POSŁA MOŻNA ARESZTOWAĆ?

Szczególnym przywilejem każdego parlamentarzysty jest **immunitet**. Wyróżniamy dwa rodzaje immunitetu:

- **immunitet materialny** – poseł (senator) nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za działania związane z wykonywaniem swoich obowiązków
- **immunitet formalny** – nie można prowadzić przeciwko posłowi (senatorowi) postępowania karnego bez zgody izby parlamentu, w której zasiada.
- **Uchylenie immunitetu** następuje na mocy uchwały Sejmu lub Senatu (parlamentarzysta może się go również zrzec sam).

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

ZNOSIĆ IMMUNITET?

DYSKUSJE I DEBATY

Immunitet formalny budzi bardzo gorące spory. Wiele osób uważa, że jest to zupełnie nieuzasadniony przywilej, pozwalający uniknąć odpowiedzialności ludziom naruszającym prawo. Choć parlament może uchylić immunitet oskarżanego o popełnienie przestępstwa pociąg czy senatora, to jednak zwykle się z tym nie śpieszy. Zwolennicy zachowania immunitetu podkreślają, że wciąż nie jest wykluczone nadużywanie przez władzę wykonawczą swoich uprawnień i wykorzystywanie aparatu ścigania do skompromitowania i uciszenia opozycji. Jakie jest twoje zdanie w tej sprawie? Czy uważasz, że immunitet formalny powinien zostać zniesiony? Porozmawiaj na ten temat w klasie.

3. JAK DZIAŁA POLSKI PARLAMENT?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

WAŻNE GŁOSOWANIE

PYTANIA I ZADANIA

Na podstawie prasy (koniecznie różnych gazet) lub internetowych serwisów informacyjnych prześledźcie, jak podejmowano decyzje w polskim Sejmie w wybranej sprawie o dużym znaczeniu, np. wotum nieufności dla ministra czy uchwalenia ustawy budżetowej lub innej ważnej ustawy. Podzielcie się na kilkusobowe zespoły. Rozpocznijcie swoją pracę od ustalenia, które partie tworzą aktualnie koalicję rządową, a które są w opozycji, a następnie odtwórzcie proces podejmowania decyzji w Sejmie.

Jakie były proponowane rozwiązania, z czego wynikały różnice stanowisk poszczególnych klubów w tej sprawie? Jakie były wyniki głosowania?

WARTO ZAPAMIĘTAĆ

WŁADZA USTAWODAWCZA (legislatywa) – jedna z centralnych władz państwa, której zadaniem jest stanowienie prawa w formie pisemnych ustaw. W demokracji współczesnej władza ustawodawcza należy do parlamentu (jedno- lub dwuizbowego), wybieranego przez ogół obywateli w wyborach powszechnych.

Do uprawnień władzy ustawodawczej w Polsce należą także sprawowanie kontroli nad finansami państwa (uchwalanie budżetu) i ocena pracy rządu (wotum nieufności).

IMMUNITET – przywilej parlamentarzysty gwarantujący mu możliwość nieskrępowanej pracy. Rozróżniamy immunitet materialny – chroniący postać przed ukaraniem za działania podejmowane w ramach wypełniania swoich obowiązków i immunitet formalny – zakazujący prowadzenia przeciwko niemu postępowania karnego bez zgody Sejmu (w przypadku senatora – Senatu).

PODSUMOWANIE

Centrum Edukacji Obywatelskiej prowadzi obszerny serwis internetowy dla nauczycieli i uczniów zainteresowanych tematyką społeczną, polityczną i prawną:

koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum

Grafika: Agnieszka Czyżowska-Nyka

Rysunki: Piotr Rychel

Ikonki: Maja Rozbicka

Opracowanie prezentacji: Dorota Nawalany

© Centrum Edukacji Obywatelskiej,
Warszawa 2020

Autorzy tekstów :

Tomasz Merta, Łukasz Pawłowski, Aleksander Pawlicki, Alicja Pacewicz

Źródła tekstów:

Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 1, Warszawa 2019 (nr dopuszczenia: 1031/1/2019) oraz podręczniki do WOS-u i materiały edukacyjne CEO

Źródła ilustracji:

Tomasz Kwiręg (s. 4, 5, 8, 11, 12, 17, 20, 29, 30, 31, 37), Corel (s. 10), Narodowe Archiwum Cyfrowe (s. 29), Wikipedia Commons (s. 18, 35)